

Öğretmen Adayı Üniversite Öğrencilerinin İnsani Değerleri Üzerinde Bir İnceleme (Bayburt Örneği)¹

An Investigation on Preservice Teachers' Human Values (The Case Of Bayburt)

Gökhan IZGAR^a, Bülent DİLMAÇ^b, Hüseyin IZGAR^c

^aNecmettin Erbakan Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Konya, Türkiye

^bNecmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Konya, Türkiye

^cBayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Bayburt, Türkiye

Öz

Bu araştırmanın amacı eğitim fakültelerinde öğrenim gören ve formasyon sertifikası alarak öğretmen olmak isteyen üniversite son sınıf öğrencilerinin sahip oldukları değerlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 369 gönüllü üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri 39 madde ve 9 alt ölçekten oluşan “değerler ölçeği” ile toplanmıştır. Araştırma sonuçları katılımcıların puan ortalamaları arasında en az bir alt ölçekte anlamlı fark olduğunu, öğretmen adaylarının değer tercih puan ortalamalarının ölçeğin “toplumsal ve entelektüel değerler” alt ölçekleri hariç diğer 7 alt boyutunda ortalamanın çok altında olduğunu ortaya koymuştur. Öğretmen adaylarının değerler eğitimine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Abstract

This study aimed to comparatively examine the values of students in both Educational Faculties and final year students currently trying to become teachers by taking pedagogical formation education. Relational search model was used in the research. The sample of the study consists of 369 volunteer university students. The data of the study were gathered using a scale including 39 items and the 9 subscales. The study findings suggest that there are significant differences in at least one subscale among all participants, and, prospective teachers' score averages are found to be quite lower than the 7 subscales' score averages except the social and intellectual values subscales. Suggestions for the teaching of values of teacher candidates have been made.

Anahtar Kelimeler

değerler eğitimi
eğitim fakültesi öğrencileri
formasyon öğrencileri

Keywords

values education
the faculty of education
students
the formation students

1. Bu araştırmanın özeti 31 Mayıs–03 Haziran 2016 tarihleri arasında Muğla'da düzenlenen 3. International Eurasian Educational Research Congress'de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Extended Abstract

Purpose: Many researchers have revealed that the value systems of individuals are of great significance in terms of human behavior. The values individuals are expected to adopt have been pre-determined and integrated into education programs. It is the duty of teachers to apply these prepared programs and transfer these values to young generations. There have been numerous studies regarding values, yet there has not been any comparative research studying values and teachers' fields of study. The comparative analysis of teachers' values is the problem status of this study. This study aims to comparatively examine the values of students in both Educational Faculties and final year students currently trying to become teachers by taking formation trainings.

Study Method: Relational search model was used in the research. Relational screening is used to determine the relationship between two or more variables and to obtain clues related to cause and effect (Büyüköztürk vd., 2014). This study was conducted with university students in the Department of Education at Bayburt University during the 2014-2015 education year. The sample of the study consists of 369 volunteer university students, 186 of whom are pedagogic formation students, while 183 are students from the educational faculty. The data of the study was gathered using a scale including 39 items and the following 9 subscales: Social Values, Career, Intellectual Values, Spirituality, Materialistic Values, Human Dignity, Romantic Values, Freedom and Turkish-Islamic Guild. Cronbach's Alpha of Internal Consistency and Reliability of Subscales was measured between 0.90 and 0.61. One-way analysis of variance was used to analyze whether the university students' values perceptions differed in terms of different variables. He used the tukey test in analyzing the source of the differences.

Study Findings: The highest score in the social values subscale belonged to psychological counseling and guidance students (M=84.07); the career subscale to literature department students (M=37.44); intellectual values to religious culture department students (M=47.50); spirituality to classroom/science teaching students (M=34.19); materialistic values (M= 18.29) and human dignity subscales (M=26.29) to psychological counseling and guidance students; romantic values (M=20.05) and freedom subscales (M=23.42) to literature department students; and lastly the Turkish-Islamic Guild subscale to literature (M=15.61) and psychological counseling and guidance students (M=15.61). The highest scores across all departments were in the social values subscale (M=80.23) while the lowest were in the materialistic values (M=15.63) and Turkish-Islamic Guild subscales (M=15.10). The study findings suggest that there are significant differences among students in the psychological counseling and guidance department in terms of the following subscales: romantic, materialistic, spiritual and Turkish-Islamic Guild values; in the classroom/science teaching department in terms of social, romantic, materialistic, career and freedom values; in the mathematic department in terms of social, spiritual, romantic and freedom values; in the literature department in terms of social, romantic, freedom and Turkish-Islamic Guild values; in the theology department in terms of social, spiritual, materialistic, romantic and Turkish-Islamic Guild values; in the religious culture teaching department in terms of social, spiritual, materialistic, romantic and freedom values.

Study Results and Recommendations: Findings of the research variable of the department did not show similar findings with those of Özmen, Er and Gürgil (2005). In the survey on 130 teachers, the opinions of teachers about value and value education did not show any significant difference according to the branch variable. In the research findings of Altunay and Yalçınkaya (2011), a meaningful relationship was found between the high school type graduated from the teacher candidates and their values. Coşkun and Yıldırım (2009) found that the level of health college students was higher than the students in science / literature department in their research. It is normal that the meaningful difference between the values of the teacher candidates should be met. Because it should be taken into consideration that the formation of the value system in the individual is also influenced by the cultural circle experienced as school, family, group of friends. Theodore (2011) noted that high school and college students, teachers, and parents had to devalue their research. He emphasized that the training programs should be re-audited. Giesecke (2004) found that the formation of values is also included in schools, and is fed from many different sources. The study findings suggest that there are significant differences in at least one subscale among all participants, and, prospective teachers' score averages are found to be quite lower than the 7 subscales' score averages ($\bar{x}=45$) except the social and intellectual values subscales. This study has revealed that teachers have been distracted from human values. Based on the results of this study, it is recommended to revise teacher training programs to include more significant values education into teacher training programs.

1. Giriş

Genel olarak eğitimin amacı öğrencinin gelişimine yardım etmektir. Bireyin gelişimi: Bilişsel gelişim, bedensel gelişim, sosyal gelişim, kişilik gelişimi, ahlâk gelişimi gibi farklı yönlerle incelenmektedir. Okul bireyin eğitiminden sorumludur ve bireyin tüm yönleri ile gelişimini amaçlar. Okulda yürütülen öğretim faaliyetleri bilgi öğretmeyi esas alırken eğitim bireyin kazanması gereken değerleri esas alır. Günümüz toplumlarında yaşanan değer dağılımları, eğitim programlarını tartışılır hale getirmiştir. Buna dayalı olarak eğitimin amacının ve okulların işleyişinin yeniden tanımlanması bir zorunluluk haline gelmiştir (Özden, 1999). Bunun temelinde toplumsal yapıdaki inanç, değer ve tekniklerin değişmesi vardır. Bu değişmeler yeni paradigmalara doğurmuştur. Buna dayalı olarak günümüzün; insan hakları, bağımsızlık, inanç özgürlüğü, fikir ve düşünce özgürlüğü vb. yükselen değerleri bağlamında, öğretmenlerin değerlerinin incelenmesi bir gereklilik arz etmektedir.

Reboul'a göre (2008) insanı insan yapan özellik değerdir. Froluv'a göre (1997) değer, doğa ve toplum fenomenlerinde yatan iyi, kötü, güzel, çirkin, olumlu, olumsuz anlamlarını gösteren toplumsal kabul görmüş değerlendirmelerdir. Kirman ise (2004) değeri insanların, hayatın anlamı ve günlük yaşamın biçimlendirilmesi konusunda alternatif yollar arasından bir tercih yapmalarını sağlayan, yol gösterici nitelikteki soyut-somut ilke, inanç veya varlıklardan her biri olarak tanımlamıştır.

Değerlerin, tüm felsefe tarihi boyunca öznelci ve nesnelci bakış açılarına göre farklı sınıflamalara tâbi tutulduğu görülür. Bunlar; hazcı değerler: haz-acı, bilişsel değerler: doğru-yanlış, ahlâkî değerler: iyi-kötü, estetik değerler: güzel-çirkin, dinsel değerler: sevap-günah (Öznel, 2003). Değer çalışmaları alanında öncü olarak düşünülen Rokeach (1973) insanların 36 benzer ana değeri paylaştıklarını ileri sürmekte ve bu 36 değeri 2 ana başlık altında incelemiştir. Bunlar; amaç ve vasıta/aracı değerlerdir. Schwartz (1992) ise 10 değer türünü belirtmektedir: evrenselcilik, yardımseverlik, uygunluk, gelenek, güvenlik, iktidar, başarı, hedonizm, uyarılma ve kendine yön verme. Bu on değer grubunu, yeniliğe açıklık ile muhafazacı yaklaşım ve özdeşleşim ile özgünlük boyutlarında incelemiştir. Cohen (1985) de geliştirdiği kategorizasyonda değeri, içsel, dışsal, ahlaki, kişisel ve bilgiye dayalı değerler şeklinde bir tasniflemeye tabi tutmuştur. Dilmaç ve Kulaksızoğlu (2000) geliştirdikleri İnsani Değerler Eğitimi Programı'nda sevgi, hakikat, iç huzur, doğru davranış ve şiddetten kaçınma olmak üzere beş evrensel değerden söz etmektedir. Aydın (2003) ise genel sosyal değerleri modern ve geleneksel olmak üzere iki kategoriye ayırmıştır.

Değer sistemi insanı, iyi kavramına yönelten ve kavrama götüreceği yolları gösteren etkenler bileşimidir. Bu etkenler, evrenin ve insanın niteliği, neden-sonuç bağlantıları, insanın iyiliği ve bunun sağlanması gibi sorunlara ışık tutar (Bursalıoğlu, 1982; Gürsel,2012).

Her bireyin değerler sisteminin başlarına yerleştiği birkaç değeri vardır. Yani kişi oldukça az sayıda değerini değer sıralamasının başına koyar. Kişinin çok önem verdiği değerler davranışlarının en önemli belirleyicileridir. Yüksek bir değer olarak 'kişi olmak' insan hayatı için önemli bir amaçtır (Gökalp, 2014). Bir karar verme durumunda birey seçeneklerin kendi değerleri ile ilgili yönleri hakkında bilgi sahibi olursa ve seçenekler arasında, her birini uygulamaya koymada yaşanacak güçlükler bakımından önemli fark olmazsa, birey en çok benimsediği değerine/değerlerine uygun olan seçeneğe yönelir (Kuzgun, 2006). Değer sisteminin unsurları; içkin değerler (teknik-sanat, fikir), aşkın değerler (ahlâk, din) ve normatif değerler (dil, hukuk, iktisat) olarak üçe ayrılır (Ülken, 2001:261).

Bir toplumun tarihi süreç içinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı maddi ve manevi özelliklerin bütününe kültür denir. Kültür bir toplumun kimliğini oluşturan, onu diğer toplumlardan farklı kılan, kendine özgü yaşama ve düşünme biçimidir. Ülken'e (2001) göre içkin değerler insanın oluşturduğu maddi kültürü ifade eder. Aşkın değerler, kişinin "başkası" ile ve "başka âlem" ile ilişkilerine aittir. Başkası ve başka âlem şuurlu dünyasına kapalıdır. Ona bilgi ile nüfuz etmeye imkân yoktur. Kişinin başkasını anlaması, kişiler arası ilişkilerin kurulması bilerek değil inanarak mümkündür. Aşkın değerler bilme alanını aşar, inanma alanını oluşturur. Ahlâkî erdemlere bağlılık bilerek değil, inanarak sağlanır.

Normatif değerler; ideal olarak belirlenmiş, olması gerekeni ortaya koyan, bir şeyin ne olduğu ile değil de nasıl olması gerektiği ile ilgili olan değerlerdir. Emredicidir ve davranış standartlarını ortaya koyar. Ülken'e (2001) göre normatif değerler içkin ve aşkın bütün değer yaratışlarının değişiminde, karşılaşmasında, ifadesinde ölçü vazifesi görürler. Bu sebeple onların içkin ve aşkın değerler gibi ayrı sahaları yoktur. Yalnız onların değişme, karşılaşma ve ifade edilmelelerinde ölçü veya norm vazifesi görürler.

İnsanın, insana inanması, sorumluluğunu yerine getirmeye çalışması, faaliyetlerinin genel bir değerlendirmesini yapması da değerlerine bağlılığı ölçüsünde gerçekleşebilmektedir. Bu açıdan insani münasebetler de değerler temeline dayanmaktadır. Böylece değerler insanda belirli bir şuurluluk, düzenlilik ve tatmin hâli yaratmaktadır. Yani, herhangi

bir değere inanmak onunla bir olmak demektir. Bunun için değerler alanı, bütün bir toplum ve insan hayatına yayılabilir (Tozlu, 2003).

Biyolojik bir varlık olan insanı insan yapan, diğer canlılardan üstün hale getiren sevgi, saygı, toplumsallık gibi değerlerdir. Günümüzde özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet, sevgi, saygı, hoşgörü, dostluk ve dayanışma insana özgü ve bütün insanlar için ortak sayılabilecek yükselen değerler karşımıza çıkmaktadır. İnsan olmak bu değerleri içselleştirmeyi ve davranışlarımızda göstermeyi gerektirir.

İnsanlar arasında sağlıklı ilişkiler kurulabilmesi için insanların davranışlarına rehberlik edecek değerlere her zaman ihtiyaç vardır (Plaisance & Vergnaud, 2005). İnsan topluluklarına rehberlik edecek ortak değerlerin olması gerektiği fikri İslâmiyet, Hristiyanlık, Budizm gibi büyük dinler ve Demokrasi, Marksizm gibi siyasi sistemlerde de kabul edilmiştir.

Demokrasilerde her türlü görüşün serbestçe ifade edilmesi, pragmatistleri, demokrasi ile zekânın birlikteliğine, karşılıklı birbirlerini gerektirdiği fikrine götürür. Böylece onlara göre zekâ, düşünce ve hareket hürriyetine sadece demokrasilerde ulaşır. Şu halde akıl demokratik ruhu beslemeli, âdeta bir okul cumhuriyetinin genişçe kurulup işlemesine müsaade etmelidir. Böylece pragmatistler için kendi kendine idarenin tesisi, bütün insanlar için en yüksek, nihai gayedir. Bunun da ancak kendisine mahsus bir eğitimle, okul verebilir. İşte bu tür eğitim ve öğretimde, değerlerle amaçlar ve maharetler birleştirilmiştir (Tozlu, 2003).

Ancak bu değerler görecelidir ve önem derecesi açısından toplumdan topluma değişiklik gösterdiği gibi zamandan zamana, hatta alt kültürler arasında bile değişiklik gösterebilmektedir (Reboul, 1995). Özellikle bilgi ve teknolojinin bu kadar yoğun yaşandığı günümüz toplumlarında bu değerler hızla değişmektedir. Bu nedenle eğitim programlarında ön plana çıkan değerler de toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Örneğin İngiltere eğitim programında barış, saygı, sevgi, hoşgörü, dürüstlük, alçakgönüllülük, işbirliği, sorumluluk, mutluluk, özgürlük, sadelik, birlik (Arweck & Nesbitt; 2004) gibi değerler ön plana çıkarken, Fransa eğitim programında vatandaşlık, inanç, kültür, ödev, ayrımcılığa karşı olma, hak, eşitlik, laiklik, özgürlük, din, cumhuriyet (Bauer, 1994; Ledoux, 2013) gibi değerler ön plandadır. Rusya'da da özgürlük, şahsiyet, bireysellik, toplumsallık, vicdan, güzellik (Memmedzade, 2011) gibi değerler ön plandadır. Türkiye eğitim programında ise beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler (Millî Eğitim Temel Kanunu [METK], 1973: madde 2) yetiştirmek ön plana çıkmaktadır.

İnsanın öğrenilmiş tüm davranışları, en az bir değere dayanır. Yani öğrenilmiş davranışların hiçbiri, değerlerden yoksun olamaz (Sönmez, 2005). Havighurst'a göre (1972) insanlarda değer sistemi ilkökul çağında (7- 11 yaş) oluşmaya başlar, ergenlik dönemi (15- 18 yaş) sonunda tamamlanır. Yani değer sisteminin temeli ilkökul çağında atılır. Bu nedenle, eğitim sistemi içinde temel eğitim programları ve bunların uygulanması özel öneme sahiptir (Fidan ve Erden, 1989). Ergenlik dönemini sağlıklı bir şekilde tamamlayan her insan kendisine rehberlik edecek ve davranışlarına yön verecek bir değer istemine sahiptir. Üniversitede bu değer sistemine dayalı bir dünya görüşü oluşur.

Değerler üzerinde birçok araştırma yapılmış (Acar, H., vd., 2016; Altunay ve Yalçınkaya, 2011; Arslan ve Tunç, 2013; Coşkun ve Yıldırım, 2009; Çileli ve Tezer, 1998; Kısaç ve Turan, 2015; Izgar, 2014; Memiş ve Gedik, 2010; Sağır ve Aslan, 2017; Sarı, 2005; Tunç ve Arslan, 2013; Yılmaz, 2009) ancak öğretmen adaylarının öncelikli değerleri üzerine branşlarını esas alan karşılaştırmalı bir araştırma yapılmamıştır. Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, yükselen değerler ışığında, öğretmen adayı üniversite öğrencilerinin öncelikli değerlerinin öğrenim gördükleri bölümlere göre değişip değişmediğini incelemek amaçlanmıştır.

2. 2. Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek ve neden-sonuç ile ilgili ipuçları elde etmek amacıyla yapılmaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2014).

Çalışma Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılında Bayburt Üniversitesi Bayburt Eğitim Fakültesi'nde

öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma, araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 243 erkek ve 126 kız öğrencinin oluşturduğu çalışma grubu ile yürütülmüştür. Bunların 186'sı formasyon öğrencisi, 183'ü eğitim fakültesi öğrencisidir.

Veri Toplama Aracı

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Öğrenim görülen fakülte ve bölüm gibi durum değişkenlerini içeren kişisel bilgileri kapsamaktadır.

Değerler Ölçeği: Araştırmada veri toplama aracı olarak Dilmaç, Arıcaç ve Cesur (2014) tarafından geliştirilmiş olan değerler ölçeği kullanılmıştır. Değerler Ölçeği; Toplumsal Değerler, Kariyer Değerleri, Entelektüel Değerler, Maneviyat, Materyalist Değerler, İnsan Onuru, Romantik Değerler, Özgürlük değerleri, Fütüvvet değerleri olmak üzere 9 alt ölçekten ve 39 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışması ilgili araştırmacılar tarafından yapılmış ve değerler ölçeğinin faktörler bazında Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayıları; "Toplumsal Değerler" için .90, "Kariyer Değerleri" için .80, "Entelektüel Değerler" için .78, "Maneviyat" için .81, "Materyalist Değerler" için .78, "İnsan Onuru" için .61, "Romantik Değerler" için .66, "Özgürlük" için .65 ve "Fütüvvet" için de .63 olarak hesaplanmıştır. Değerler Ölçeğinin psikometrik bulguları, ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ortaya koymuştur.

Verilerin Analizi

Üniversite öğrencilerinin değer algılarının farklı değişkenler bağlamında farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik analizlerde tek yönlü varyans analizi, farkların kaynağının analizinde tukey testi kullanılmıştır.

3. Bulgular

Öğretmen adayı üniversite öğrencilerinin değer puanları bölüm değişkeni açısından analiz edilmiş ve analiz sonuçları tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Değer Puanlarının Bölüm Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Değer	Bölüm	N	\bar{X}	SS	Var.K.	KT	Sd	KO	F	P
Toplumsal	İlahiyat	63	80,52	9,15						
	Matematik	61	75,57	8,58						
	Edebiyat	57	79,11	8,36	G. Arası	2594,250	5			
	Sınıf-Fen	59	79,68	10,2	G. İçi	24373,170	363	518,850	7,727	,000
	Din Kül.	60	81,85	7,41	Toplam	26967,420	368	67,144		
	PDR	69	84,07	4,78						
	Toplam	369	80,23	8,56						
Kariyer	İlahiyat	63	36,49	5,60						
	Matematik	61	37,13	5,54						
	Edebiyat	57	37,44	4,75	G. Arası	1795,153	5			
	Sınıf-Fen	59	30,97	5,44	G. İçi	10174,674	363	359,051	12,809	,000
	Din Kül.	60	36,78	5,52	Toplam	11969,827	368	28,029		
	PDR	69	36,87	4,85						
	Toplam	369	35,98	5,70						
Entelektüel	İlahiyat	63	45,60	5,63						
	Matematik	61	46,93	5,31						
	Edebiyat	57	45,04	3,89	G. Arası	283,933	5			
	Sınıf-Fen	59	47,27	5,40	G. İçi	11605,959	363	56,787	1,776	,117
	Din Kül.	60	47,50	6,73	Toplam	11889,892	368	31,972		
	PDR	69	46,19	6,34						
	Toplam	369	46,42	5,68						

Değer	Bölüm	N	\bar{X}	SS	Var.K.	KT	Sd	KO	F	P
Maneviyat	İlahiyat	63	33,27	3,66						
	Matematik	61	24,85	3,36						
	Edebiyat	57	29,16	3,68	G. Arası	10090,812	5	2018,162	172,566	,000
	Sınıf-Fen	59	34,19	3,08	G. İçi	4245,285	363	11,695		
	Din Kül.	60	32,80	3,73	Toplam	14336,098	368			
	PDR	69	20,12	2,99						
	Toplam	369	28,85	6,24						
Materyalist	İlahiyat	63	13,56	5,07						
	Matematik	61	16,98	6,74						
	Edebiyat	57	15,82	3,93	G. Arası	1106,578	5	221,316	7,690	,000
	Sınıf-Fen	59	15,08	5,70	G. İçi	10447,297	363	28,780		
	Din Kül.	60	13,73	4,57	Toplam	11553,875	368			
	PDR	69	18,29	5,62						
	Toplam	369	15,63	5,60						
İnsan Onuru	İlahiyat	62	25,97	2,17						
	Matematik	61	25,61	2,37						
	Edebiyat	57	25,75	2,76	G. Arası	36,652	5	7,330	1,149	,334
	Sınıf-Fen	59	25,29	3,84	G. İçi	2302,749	361	6,379		
	Din Kül.	59	25,90	1,93	Toplam	2339,401	366			
	PDR	69	26,29	1,64						
	Toplam	367	25,81	2,53						
Romantik	İlahiyat	63	14,54	4,64						
	Matematik	61	17,98	6,45						
	Edebiyat	57	20,05	3,85	G. Arası	1493,973	5	298,795	10,789	,000
	Sınıf-Fen	59	19,81	5,33	G. İçi	10053,415	363	27,695		
	Din Kül.	60	16,75	4,69	Toplam	11547,388	368			
	PDR	69	19,78	6,00						
	Toplam	369	18,14	5,60						
Özgürlük	İlahiyat	63	18,83	3,42						
	Matematik	61	23,07	3,86						
	Edebiyat	57	23,42	2,96	G. Arası	1289,430	5	257,886	24,059	,000
	Sınıf-Fen	59	20,41	3,29	G. İçi	3890,901	363	10,719		
	Din Kül.	60	18,62	2,88	Toplam	5180,331	368			
	PDR	69	19,94	3,14						
	Toplam	369	20,66	3,75						
Fütüvvet	İlahiyat	63	14,02	4,07						
	Matematik	61	15,11	2,73						
	Edebiyat	57	15,61	2,01	G. Arası	107,430	5	21,486	2,377	,038
	Sınıf-Fen	59	15,19	3,23	G. İçi	3280,657	363	9,038		
	Din Kül.	60	15,08	2,84	Toplam	3388,087	368			
	PDR	69	15,61	2,71						
	Toplam	369	15,10	3,03						

* $p < .05$

Tabloda görüleceği üzere, değer aritmetik ortalamalarının bölüm değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonucunda, toplumsal (F(5, 363)= 7,727; $p < .05$), kariyer (F(5, 363)= 12,809; $p < .05$), maneviyat (F(5,363)= 172,566; $p < .05$), materyalist (F(5, 363)= 7,690; $p < .05$), romantik (F(5, 363)= 10,789; $p < .05$), özgürlük (F(5, 363)= 24,059; $p < .05$) ve fütüvvet (F(5, 363)= 2,377; $p < .05$) değerlerinde katılımcıların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Entelektüel (F(5, 363)= 1,776; $p < .05$) ve insan onuru (F(5, 363)= 1,149; $p < .05$) değerlerinde ise ortalamalar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır.

Öğretmen adayları üniversite öğrencilerinin değer puanları bölüm değişkeni açısından analiz edilmiş ve anlamlılığın kaynağını bulmak için Tukey testi uygulanmıştır. Farkın kaynağına yönelik Tukey testi sonuçları Tablo 2, 3, 4, 5, 6, 7

ve 8'de verilmiştir.

Tablo 2. Toplumsal Değer Puanlarının Farkın Kaynağına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Toplumsal	İlahiyat	Matematik	Edebiyat	Sınıf-Fen	Din Kültürü	PDR
İlahiyat	-	,011*	,934	,993	,947	,131
Matematik	,011*	-	,181	,069	,000*	,000*
Edebiyat	,934	,181	-	,999	,460	,010*
Sınıf-Fen	,993	,069	,999	-	,699	,032*
Din Kültürü	,947	,000*	,460	,699	-	,641
PDR	,131	,000*	,010*	,032*	,641	-

* $p < .05$

Katılımcıların toplumsal değer düzeyleri bölüm değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Farkın kaynağına yönelik gerçekleştirilen Tukey testinin sonuçlarına göre: PDR bölümü katılımcıların matematik, edebiyat ve sınıf-fen bölümü katılımcılarına göre ve din kültürü ve ilahiyat bölümü katılımcıların ise matematik bölümü katılımcılarına göre daha yüksek toplumsal değer düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Kariyer Değer Puanlarının Farkın Kaynağına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Kariyer	İlahiyat	Matematik	Edebiyat	Sınıf-Fen	Din Kültürü	PDR
İlahiyat	-	,985	,925	,000*	1,000	,999
Matematik	,985	-	1,000	,000*	,999	1,000
Edebiyat	,925	1,000	-	,000*	,985	,991
Sınıf-Fen	,000*	,000*	,000*	-	,000*	,000*
Din Kültürü	1,000	,999	,985	,000*	-	1,000
PDR	,999	1,000	,991	,000*	1,000	-

* $p < .05$

Katılımcıların kariyer değer düzeyleri bölüm değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Farkın kaynağına yönelik gerçekleştirilen Tukey testinin sonuçlarına göre: Sınıf-fen bölümü katılımcıların diğer bölümlerdeki katılımcılara göre daha düşük düzeyde kariyer değer düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Maneviyat Değer Puanlarının Farkın Kaynağına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Maneviyat	İlahiyat	Matematik	Edebiyat	Sınıf-Fen	Din Kültürü	PDR
İlahiyat	-	,000*	,000*	,678	,974	,000*
Matematik	,000*	-	,000*	,000*	,000*	,000*
Edebiyat	,000*	,000*	-	,000*	,000*	,000*
Sınıf-Fen	,678	,000*	,000*	-	,235	,000*
Din Kültürü	,974	,000*	,000*	,235	-	,000*
PDR	,000*	,000*	,000*	,000*	,000*	-

* $p < .05$

Katılımcıların maneviyat değer düzeyleri bölüm değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Farkın kaynağına yönelik gerçekleştirilen Tukey testinin sonuçlarına göre: Sınıf-fen, ilahiyat ve din kültürü bölümü katılımcıların matematik, edebiyat ve PDR bölümü katılımcılarına göre; edebiyat bölümü katılımcıların matematik ve PDR bölümü katılımcılarına göre ve matematik bölümü katılımcıların ise PDR bölümü katılımcılarına göre daha yüksek maneviyat değeri düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Materyalist Değer Puanlarının Farkın Kaynağına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Materyalist	İlahiyat	Matematik	Edebiyat	Sınıf-Fen	Din Kültürü	PDR
İlahiyat	-	,006*	,191	,617	1,000	,000*
Matematik	,006*	-	,850	,380	,012*	,736
Edebiyat	,191	,850	-	,976	,286	,108
Sınıf-Fen	,617	,380	,976	-	,743	,011*
Din Kültürü	1,000	,012*	,286	,743	-	,000*

Materyalist	İlahiyat	Matematik	Edebiyat	Sınıf-Fen	Din Kültürü	PDR
PDR	,000*	,736	,108	,011*	,000*	-

* $p < .05$

Katılımcıların materyalist değer düzeyleri bölüm değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Farkın kaynağına yönelik gerçekleştirilen Tukey testinin sonuçlarına göre: PDR bölümü katılımcılarının ilahiyat, sınıf-fen ve din kültürü bölümü katılımcılarına göre ve matematik bölümü katılımcılarının ise ilahiyat ve din kültürü bölümü katılımcılarına göre daha yüksek materyalist değer düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 6. Romantik Değer Puanlarının Farkın Kaynağına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Romantik	İlahiyat	Matematik	Edebiyat	Sınıf-Fen	Din Kültürü	PDR
İlahiyat	-	,004*	,000*	,000*	,185	,000*
Matematik	,004*	-	,272	,401	,791	,376
Edebiyat	,000*	,272	-	1,000	,010*	1,000
Sınıf-Fen	,000*	,401	1,000	-	,020*	1,000
Din Kültürü	,185	,791	,010*	,020*	-	,015*
PDR	,000*	,376	1,000	1,000	,015*	-

* $p < .05$

Katılımcıların romantik değer düzeyleri bölüm değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Farkın kaynağına yönelik gerçekleştirilen Tukey testinin sonuçlarına göre: Edebiyat, sınıf-fen ve PDR bölümü katılımcılarının ilahiyat ve din kültürü bölümü katılımcılarına göre ve matematik bölümü katılımcılarının ise ilahiyat bölümü katılımcılarına göre daha yüksek romantik değer düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 7. Özgürlük Değer Puanlarının Farkın Kaynağına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Özgürlük	İlahiyat	Matematik	Edebiyat	Sınıf-Fen	Din Kültürü	PDR
İlahiyat	-	,000*	,000*	,085	,999	,369
Matematik	,000*	-	,992	,000*	,000*	,000*
Edebiyat	,000*	,992	-	,000*	,000*	,000*
Sınıf-Fen	,085	,000*	,000*	-	,036*	,967
Din Kültürü	,999	,000*	,000*	,036*	-	,199
PDR	,369	,000*	,000*	,967	,199	-

* $p < .05$

Katılımcıların özgürlük değer düzeyleri bölüm değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Farkın kaynağına yönelik gerçekleştirilen Tukey testinin sonuçlarına göre: Edebiyat ve matematik bölümü katılımcılarının diğer bölüm katılımcılarına göre ve sınıf-fen bölümü katılımcılarının ise din kültürü bölümü katılımcılarına göre daha yüksek özgürlük değeri düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 8. Fütüvvet Değer Puanlarının Farkın Kaynağına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Fütüvvet	İlahiyat	Matematik	Edebiyat	Sınıf-Fen	Din Kültürü	PDR
İlahiyat	-	,325	,044*	,265	,363	,030*
Matematik	,325	-	,946	1,000	1,000	,937
Edebiyat	,044*	,946	-	,973	,932	1,000
Sınıf-Fen	,265	1,000	,973	-	1,000	,969
Din Kültürü	,363	1,000	,932	1,000	-	,921
PDR	,030*	,937	1,000	,969	,921	-

* $p < .05$

Katılımcıların fütüvvet değer düzeyleri bölüm değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Farkın kaynağına yönelik gerçekleştirilen Tukey testinin sonuçlarına göre: Edebiyat ve PDR bölümü katılımcılarının ilahiyat bölümü katılımcılarına göre daha yüksek fütüvvet değeri düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Öğretmen adayları üniversite öğrencilerinin değer puan ortalamaları arasındaki fark; toplumsal, kariyer, maneviyat,

materyalist, romantik, özgürlük ve fütüvvet değerlerinde, istatistiksel olarak anlamlı bulunurken; entelektüel ve insan onuru değerlerinde ise ortalamalar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Anlamlılığın kaynağını bulmak için Tukey testi uygulanmıştır.

Tukey testi sonucuna göre; PDR bölümü katılımcılarının matematik, edebiyat ve sınıf-fen bölümü katılımcılarına göre ve din kültürü ve ilahiyat bölümü katılımcılarının ise matematik bölümü katılımcılarına göre daha yüksek toplumsal değer düzeyine sahip oldukları bulunmuştur. Bu sonuç beklenen bir sonuçtur, zira PDR, ilahiyat ve din kültürü bölümleri çalışma alanı olarak daha yüksek sosyal beceri gerektirmektedir. Ders içeriklerinde toplumsallaşma önemli ölçüde yer almaktadır. Sınıf-fen bölümü katılımcılarının diğer bölümlerdeki katılımcılara göre daha düşük düzeyde kariyer değer düzeyine sahip olmaları ise bu bölümlerdeki yığılmalarla açıklanabilir. Keza gerek fen bilgisi öğretmenliği, gerekse sınıf öğretmenliği en çok mezun veren bölümlerdir. Bu nedenle bu bölüm mezunları öncelikle atanmaya odaklandıkları için kariyer düşünmüyor olabilirler. Bunun yanında bu sonuç sınıf-fen bölümü öğrencilerinin kariyer konusundaki benlik algılarının düşük olabileceğini de düşündürmektedir. Kıran'ın (2016) araştırmasında da bu sonucu destekler nitelikte bulgularına ulaşılmıştır. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin değer yönelimleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda toplumsal yapımızda önemli kabul edilen yardımseverlik, dürüstlük, toplumsal adalet, uyum, iyiliğe karşılık verme gibi toplumsal değerlerin üniversite gençlerinin davranışlarına yön vermede daha fazla etkili oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Sınıf-fen, ilahiyat ve din kültürü bölümü katılımcılarının matematik, edebiyat ve PDR bölümü katılımcılarına göre; edebiyat bölümü katılımcılarının matematik ve PDR bölümü katılımcılarına göre ve matematik bölümü katılımcılarının ise PDR bölümü katılımcılarına göre daha yüksek maneviyat değeri düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Maneviyat değerleri konusundaki bu çeşitlilik yine bölümlerin programlarının farklılığından kaynaklanabileceğini düşündürmektedir. PDR bölümünün maneviyat değerlerinin diğer bölümlere göre daha düşük olmasının bölümün taban puanının yüksek olması yanında ailelerinin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumlarının farklılığı ile açıklanabilir. Bu sonucu destekler nitelikte bir araştırma, Arslan ve Tunç'un (2013) ilahiyat fakültesi öğrencilerinin değer yönelimlerini inceledikleri çalışmadır. Bu çalışmada ilahiyat fakültesi öğrencilerinin ana değer grupları arasındaki ilişkinin sonuçlarında en anlamlı ve pozitif ilişkinin muhafazacı yaklaşım ile özaşkınlık değer kategorileri arasında olduğu görülmüştür.

PDR bölümü katılımcılarının ilahiyat, sınıf-fen ve din kültürü bölümü katılımcılarına göre ve matematik bölümü katılımcılarının ise ilahiyat ve din kültürü bölümü katılımcılarına göre daha yüksek materyalist değer düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Bu sonucu destekler nitelikte bir araştırma Sağır ve Aslan'ın (2017) çalışmasıdır. Araştırma bulgularında, bölümlere göre öğretmen adaylarının sahip olduğu değer boyutlarının karşılaştırılması yapıldığında sadece uyum ve geleneksellik boyutlarında anlamlı farkın olduğu ve bu farklılığın sosyal alanlar lehine olduğu gözlemlenmiştir. Araştırma sonucunda uyma ve geleneksellik, tutuculuk alt boyutunda olduğu ve buna göre örnekleme oluşturan sosyal bilimler bölümlerindeki öğretmen adaylarının daha tutucu oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Edebiyat, sınıf-fen ve PDR bölümü katılımcılarının ilahiyat ve din kültürü bölümü katılımcılarına göre ve matematik bölümü katılımcılarının ise ilahiyat bölümü katılımcılarına göre daha yüksek romantik değer düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar ilahiyat fakültesi mezunu öğretmen adaylarının romantik değerleri ifade etmede çekingen davranmış olabileceğini düşündürmektedir. Edebiyat ve matematik bölümü katılımcılarının diğer bölüm katılımcılarına göre ve sınıf-fen bölümü katılımcılarının ise din kültürü bölümü katılımcılarına göre daha yüksek özgürlük değeri düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Özgürlük değeri okullarda üzerinde vurgu yapılan bir değer olarak görülmemektedir. Bu sonucun din kültürü bölümü programlarında özgürlük değerinin çok önemsenmemesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Edebiyat ve PDR bölümü katılımcılarının ilahiyat bölümü katılımcılarına göre daha yüksek fütüvvet değeri düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Araştırmanın bu bulgusu, Edebiyat ve PDR bölümü öğrencilerinin meslek algılarının olumlu olması ve mesleğin toplumsal değerinin yüksek olması ile açıklanabilir.

Araştırmanın bölüm değişkenine ilişkin bulgularını destekler nitelikteki bir araştırma, Altunay ve Yalçınkaya'nın (2011) çalışmasıdır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre öğretmen adaylarının mezun oldukları lise türü ile değerleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Benzer bir çalışma, Coşkun ve Yıldırım'ın (2009) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada sağlık yüksekokulu öğrencilerin değer düzeylerinin fen /edebiyat bölümü öğrencilerinininkinden yüksek olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bu araştırmanın bölüm değişkenine ilişkin bulguları ile Özmen, Er ve Gürgil'in (2005) araştırma sonuçları benzerlik göstermemiştir. Özmen, Er ve Gürgil 130 öğretmen üzerinde yaptıkları çalışmada öğretmenlerin değer ve değer eğitimine ilişkin görüşleri branş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Çengelci'nin (2010) yaptığı çalışmada ise öğretmenler sosyal bilgiler dersinin değer eğitiminde son derece önemli olduğu görüşünü ortaya koymuşlardır. Tay'ın (2009) öğretmen adaylarının görüşlerini incelediği çalışmada toplumsal değerler, ahlak, başarılı olma, bilimsel değerler, cesaret, merhamet gibi değerlerin araştırma bulgularında ön plana çıktığı görülmektedir.

Öğretmen adaylarının değerleri arasında anlamlı farkın oluşması normal karşılanmalıdır, zira bireyde değer sisteminin oluşmasında okul, aile, arkadaş grubu gibi yaşanan kültürel çevrenin de etkisinin olduğu göz önüne alınmalıdır. Giesecke (2004) değerlerin oluşumunun okulların da içinde olduğu, birçok farklı kaynaktan beslendiğini ortaya koymuştur. Theodore (2011) lise ve üniversite öğrencileri, öğretmenler ve öğrenci velileri üzerinde yaptığı araştırmada değer dağılımına dikkat çekmiş ve eğitim programlarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Araştırmanın sonuçları insani değerler ölçeğinin bütün alt boyutlarında, öğretmen adaylarının değerleri arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Diğer yandan öğretmen adaylarının değer tercih puan ortalamalarının ölçeğin “toplumsal ve entelektüel değerler” alt ölçekleri hariç maneviyet, özgürlük, fütüvvet, insan onuru, romantik, materyalist, kariyer alt boyutlarında ortalamaların çok altında ($\bar{X}=45$) olması araştırmanın dikkat çekici bir sonucu olmuştur. Benzer eğitim kurumlarında eğitim gören öğretmenlik mesleğine hazırlanan öğretmen adaylarının değerleri arasındaki anlamlı farklılıklar ve öğretmen adaylarında görülen bu değerler dağılımı Türk Eğitim Sisteminin amaçları ve hedeflediği ideal insan dikkate alındığında üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konudur.

Araştırma bulgularını destekler nitelikteki bir araştırma da, Bozgeyikli, Toprak ve Derin’in (2016) çalışmasıdır. Bu araştırmada öğretmen adaylarının mesleki değer algıları incelenmiştir. Araştırma bulgularında PDR ve Almanca öğretmenliği bölümlerinde ilk sırada başarı değeri İngilizce öğretmenliği bölümünde yeteneği kullanma, Fen Bilgisi, Matematik, Sosyal Bilgiler, Türkçe ve Sınıf öğretmenliği bölümlerinde ön plana çıkan meslek değeri ise düzenli yaşam olarak belirlenmiştir. Öğrenim gördüğü bölümü isteyerek seçen öğrenciler için en önemli meslek değeri başarı iken bunu sırasıyla düzenli yaşam, sosyal statü ve maddi kazanç izlerken, bölümü istemeyerek seçen öğrenciler için en önemli meslek değeri düzenli yaşam olarak öne çıkmıştır.

Literatür incelendiğinde insanlarda değer sisteminin ilkökul döneminde oluşmaya başladığı bilinmektedir. Yani değer sisteminin temeli ilkökul çağında atılır. Ergenlik dönemi ile birlikte değerler bireylerin öznel iyi oluşları üzerinde yordayıcı bir güce sahip olur (Seki ve Dilmaç, 2015). Bu dönemini sağlıklı bir şekilde tamamlayan her birey davranışlarına yön verecek bir değer sistemine sahip olur ve üniversitede bu değer sistemine dayalı bir dünya görüşü oluşur. Coşkun ve Yıldırım’ın (2009) araştırma bulguları bu görüş ile paralellik göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, dört yıllık bir üniversite eğitimi sonrasında öğrencilerin değer algılamalarında bir farklılaşmanın olmaması, üniversiteye yeni gelen öğrenciyle benzer değerlere sahip olmaları, üniversite eğitiminin değerlerin değişmesinde etkin olmadığı, tam aksine var olan değerleri koruyucu nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda anlatılanların ışığında araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlara dayanarak; öğretmen yetiştiren kurumların eğitimlerinde bu araştırmanın kapsamında da ele alınan toplumsal, maneviyat, özgürlük, fütüvvet, insan onuru gibi değerlere daha fazla önem verilmesi önerilebilir. Ayrıca başka örneklem grupları dikkate alınarak öğretmen adaylarının öncelikli değerlerinin öğrenim gördükleri bölümlere göre değişip değişmediği incelenebilir.

5. Kaynakça

- Acar, H., Akar, M. ve Acar, Y.B. (2016). Sosyal hizmet öğrencilerinin değer yönelimleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 97-118.
- Altunay, E. ve Yalçınkaya, M. (2011). Öğretmen adaylarının bilgi toplumunda değerlere ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Educational Administration: Theory and Practice*, 17(1), 5-28.
- Arslan, M. ve Tunç, E. (2013). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer yönelimlerdeki farklılaşmalar. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 7-39.
- Arweck, E. ve Nesbitt, E. (2004). Values education: the development and classroom use of an educational programme. *British Educational Research Journal*, 30(2), 245-261.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Bauer, D. (1994). *Valeurs du moment, valeurs à transmettre*. Paris: Credoc, N° 84.
- Bozgeyikli, H., Toprak, E. ve Derin, S. (2016). Öğretmen adaylarının mesleki değer algılarının sıralama yargılarıyla ölçeklenmesi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11).
- Bursahoğlu, Z. (1982). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.
- Büyükköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (16.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cohen, E. D. (1985). *Making value judgment: Principals of sound reasoning*. Malabar, Florida: Krieger Publishing.
- Coşkun, Y. ve Yıldırım, A. (2009). Üniversite öğrencilerinin değer düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 311-328.
- Çengelci, T. (2010). İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Çileli, M. ve Tezer, E. (1998). Life and value orientations of Turkish university students, *Adolescence*, 33(129), 219- 224.
- Dilmaç, B. ve Kulaksızoğlu, A. (2000). İnsani Değerler Eğitimi Programı. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 199-208.
- Dilmaç, B., Arıca, O.T., ve Cesur, S. (2014). A Validity and reliability study on the development of the values scale in Turkey. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 14(5), 1661-1671.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1989). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Repa Yayınları.
- Frolov, İ. (1997). *Felsefe sözlüğü*. (A.Çalışlar, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Giesecke, H. (2004). *Was kann die schule zur wertereziehung beitragen? In: gruehn, sabine/kluchert, gerhard/koinzer, thomas (hrsg.): was schule macht. Schule, unterricht und wertereziehung: theoretisch, historisch, empirisch*. Geburtstag, Weinheim/Basel: Achim Leschinsky zum 60.
- Gökalp, N. (2014). Kişi olmanın değeri ve değerlerin kişi olmadaki yeri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 123 – 134.
- Gürsel, M. (2012). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Havighurst, R. (1972). *Developmental tasks and education*. New York: David McKoy.
- Izgar, G. (2014). İlköğretim 8. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan değerler eğitimi programının incelenmesi, *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 75-89.
- Kıran, Ö. (2016). Üniversite öğrencilerinin değer yönelimleri (OMÜ örneği). *Journal of International Social Research*, 9(43).
- Kısaç, İ. ve Turan, Z. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin değer yönelimleri, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Ek Özel 13(29), 495- 509.
- Kirman, M. A. (2004). *Din sosyolojisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kuzgun, Y. (2006). *Meslek gelişimi ve danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ledoux, S. (2013). *Quelques pistes pédagogiques autour de la charte de la laïcité au cycle 3*. Erişim tarihi: 16.02.2016. <http://eduscol.education.fr/cid73652/charte-de-la-laicite-a-l-ecole.html>
- Memiş, A. ve Gedik, E.G. (2010). Sınıf öğretmenlerinin değer yönelimleri, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(20), 123- 142.
- Memmedzade, F. (2011). Çağdaş Rus felsefesinde insan ve değerler problem. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(23), 245-252.
- Milli Eğitim Temel Kanunu (1973), T.C. Resmi Gazete, 14574, 24 Haziran 1973.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.
- Özmen, C., Er, E. ve Gürgil, F. (2012). *İlköğretim branş öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma*. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 297-311.
- Özden, Y. (1999). *Eğitimde dönüşüm, eğitimde yeni değerler*. (2.Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Plaisance, E. & Vergnaud, G. (2005). *Les sciences de l'éducation*, (4. Edition). Paris: Editions La Découverte.
- Reboul, O. (1995). Değerlerimiz evrensel midir? (H.Izgar, Çev.) *Eytepe Eğitim Yönetimi Dergisi*, 3, 363-374.
- Reboul, O. (2008). *La philosophie de l'éducation*, (9. Edition). Paris: Presses Universitaires de France.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Sağır, Ş. U., & Aslan, O. (2017). An analysis of candidate teachers' scientific epistemological beliefs and values. *International Online Journal of Educational Sciences*, 9(1), 224-242.
- Sarı, E. (2005). Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(10), 73-88.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values; theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol 25, pp. 1-65). California: Academic Press.
- Seki, T., & Dilmaç, B. (2015). Predictor relationships between the values the adolescents have and their levels of subjective well-being and social appearance anxiety: A Model Proposal. *Eğitim ve Bilim*, 40(179).
- Sönmez, V. (2005). *Eğitim felsefesi*. (7.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tay, B. (2009). Prospective teachers' views concerning the values to teach in the course of social sciences. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 1187-1191.
- Théodore, G.B.Z. (2011), Valeur et Valeurs de L'école Ivoirienne, Journées De La Recherche En Education En Côte d'Ivoire. Published on Jul 29, 2011. Published in: Education, Business. Erişim tarihi: 12 Temmuz 2016. http://www.slideshare.net/didando_ballet/valeur-et-valeurs-de-lecole-ivoirienne
- Tozlu, N. (2003). *Eğitim felsefesi*. (2.Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2823.
- Tunç, E. ve Arslan, M. (2013). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer yönelimindeki farklılaşmalar, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 7- 39.
- Ülken, H.Z. (2001). *Eğitim felsefesi*. (2. Baskı). İstanbul: Ülken Yayınları: 15.